

Соціологічні дослідження кримінальних субкультур у світі

Лекція 3. Субкультури як фактор соціального управління

План

1. Субкультури і соціальне управління.
2. Використання субкультур як технології соціального управління.
3. Соціальні фантоми як носії субкультур.

Література:

1. Божок О.І. Феномен субкультури в багатогранності буття культури. *Вісник НТТУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. Київ, 2009. Випуск 2. С. 17-20.
2. Лебон Г. Психология народов и масс. СПб. : изд. Ф. Паленкова, 1896. 329 с.
3. Мальцев О. Методическое пособие по исследованию субкультуры «Нарисуйте субкультуру». Одесса : ЧП «Издательский дом «Патриот», 2021. 130 с.
4. Масионис Дж. Социология. 9-е изд. СПб. : Питер, 2004. 752 с.
5. Скворец В. А. Роль субкультур в процессах латентного социального управления. *Вестник «Результаты работы ученых: социология, криминология, философия и политология»*. Ежеквартальный немецкий научный / научно-популярный журнал. 2021. Т. 2. Выпуск № 6 : Субкультуры. С. 14-19.
6. Тощенко Ж. Фантомы российского общества. Москва : Центр социального прогнозирования и маркетинга, 2015. 668 с.
8. Фурман А. Субкультура / А. Фурман, А. Литвин. *Психология і суспільство*. 2011. № 3. С. 187-192.
9. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. Москва : Издательство АСТ, 2020. 576с.

1. Субкультури і соціальне управління

У соціальному управлінні життям соціальних груп і народів останні десятиліття відбулися кардинальні зміни. У багатьох країнах, зокрема в пострадянських республіках, на зміну звичному для людей стабільному соціальному порядку прийшов соціальний хаос, який характеризується дезінтеграцією та конфліктами. С. Хантінгтон у книзі *«Зіткнення цивілізацій»* зазначає, що у світі після холодної війни культура та усвідомлення різної культурної ідентичності (яка збігається з ідентичністю цивілізації) визначає моделі згуртованості, дезінтеграції та конфлікту. Дослідник стверджує, що *в новому світі найбільш масштабні, важливі та небезпечні конфлікти відбудуться не між соціальними класами, бідними та багатими, а між народами різної культурної ідентичності*. Розуміння різниці між культурними ідентичностями як основного джерела майбутніх соціальних конфліктів актуалізує проблему ролі субкультур у процесах соціального управління.

Субкультура та культура співвідносяться як частина і ціле, що є підставою виділяти у них як загальні, так і відмітні ознаки, властивості та функції. Розглядаючи культуру як сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством, культурологи виділяють головну проблему культури – відтворення самої людини, її знань, навичок, матеріальних та духовних цінностей. Виходячи з такого розуміння культури та її ролі в житті соціальних суб'єктів, слід визнати, що роль субкультур теж полягає у відтворенні людини, але з певними заданими властивостями, які можна прогнозувати та проектувати. Тому є всі підстави розглядати проблему формування субкультур як технології впливу на латентні процеси соціального управління.

Аналізуючи феномен субкультури, **О. Мальцев** виділив десять основних її ознак: 1) Наявність у ній ідеї чи легенди. 2) Відсутність у складі «священиків», але наявність ієрархії авторитетів. 3) Відсутність відбору людей; 4) Їй властиві місця, але не властиві храми; 5) Наявність символіки та атрибутів; 6) Наявність у ній блоків-напрямків; 7) Більшість субкультур (92%) є продуктом синтезу; 8) Наявність ідеї Смерті; 9) Система «Краю» – «Насос» (у ній є засоби отримання «швидких грошей» – «насоси», але жодна структура у світі, не має обсягу виправдань, рівних субкультурі); 10) Перевернуте дерево як модель субкультури (у ній крона дерева є субкультура, коріння – це її витoki, а якийсь стовбур, що з людей, з'єднує субкультуру та її витoki).

Серед виділених дослідником ознак можна назвати ті, що визначають можливості субкультури як *засобу соціального управління*: наявність ідеї, що об'єднує людей; поява спільноти під впливом ієрархії авторитетів; зв'язок із іншими субкультурами; насоси для отримання швидких грошей. Якщо впливові групи виявляють в ідеї певної субкультури можливість задати через носіїв цієї субкультури напрямок соціальних і культурних змін, то можуть легко це зробити. Для цього необхідно: надати їй авторитетам можливість розповсюджувати свої ідеї, отримувати через «насоси» необхідні фінансові ресурси, які забезпечать швидке зростання носіїв субкультури та поширення її ідей.

2. Використання субкультур як технології соціального управління

Основні підходи, які розкривають сутність та специфічні риси феномена субкультури, вказують на широкі можливості використання ознак, властивостей та функцій субкультур у

соціальних та гуманітарних технологіях для вирішення певних завдань соціального управління.

Соціолог **Дж. Мационіс** звертає увагу на *значення субкультур у житті будь-якого суспільства*. Під терміном «субкультура» розуміються культурні зразки, що відокремлюють певну частину суспільства. Майже кожна людина бере участь у багатьох субкультурах і зовсім не обов'язково, щоб вона була повністю прихильною до будь-якої однієї з них. Однак у деяких випадках етнічна приналежність та релігійні відмінності поділяють людей, причому іноді це призводить до трагічних наслідків. Доля колишньої Югославії визначилася війною, яка «була лише останньою главою в довгій історії ненависті, заснованої на культурних відмінностях. Перед розпадом у цій одній невеликій країні були два алфавіти, сповідувалися три релігії, жителі говорили чотирма мовами, будинок знайшли собі представники п'яти основних національностей, існував поділ на шість політичних республік і культурний вплив справляло сім сусідніх країн. Вочевидь, що субкультури є джерелом як радісного різноманіття, так і напруги, або навіть відвертого насильства». Слід визнати, що названі соціокультурні відмінності мали місце протягом усієї історії існування Югославії, але розпад цієї держави стався лише за певних історичних умов, після певної інформаційно-психологічної обробки населення різних її частин та застосування нової технології «керovanого хаосу», яку розробив **Стівен Манн**. Розпад Югославії є не лише результатом внутрішніх протиріч, а й латентного впливу на субкультури, що склалися в суспільстві, певних зовнішніх суб'єктів, які щодо всіх народів Югославії проводили політику «Поділяй і владарюй!»

Вивчення змін соціального і культурного порядку засвідчує, що в цьому процесі важливу роль можуть відігравати субкультури. Сутнісна відмінність субкультури від культури проявляється у ступені добровільності вибору. Говорити про вибір культури неможливо, оскільки залучення дитини починається без будь-якої її згоди, у той час як входження особи в одну із субкультур завжди передбачає прийняття рішення або кількох послідовних рішень, що здійснюються свідомо. Це один із нетипових моментів, коли людина вільна сама вирішувати, через які окуляри їй дивитися на світ, тобто приймати чи ні незвичну систему цінностей. Це означає, що в будь-якому стані кожна людина належить до якоїсь субкультури, хоча остання переважно не має ані самоназви, ані системи символів, що

позначають її межі. Очевидно, самоідентифікація та символіка з'являються лише разом із потребою особистості швидко та ефективно відрізнити групові дії «своїх» від «чужих». Як бачимо, *субкультура за своєю сутністю здатна ставити всім її носіям певне бачення світу, ставлення до нього, а отже, і можливі моделі поведінки.*

Г. Лебон у книзі *«Психологія народів та мас»* визначив ключову роль зміни спрямування ідей для соціальних змін цивілізаційного масштабу. «Справжня причина великих потрясінь, які передують зміні цивілізацій – наприклад, падіння Римської імперії та піднесення арабів, – є кардинальне оновлення напрямку думок. ... Усі важливі історичні події – видимі результати невидимих зрушень у мисленні людей... Нинішній час – один із критичних моментів, коли думка людей піддається трансформації».

Оскільки зміні цивілізацій передують зміна напрямку думки, то поява субкультур, як феномена, атрибутом якого є ідея чи легенда, слід розглядати як найважливіший фактор впливу на вибір напрямку думки. Аналітика соціокультурних змін у період, що передують зміні цивілізацій, дозволяє припустити, що створення субкультур має пряме відношення до зміни напрямку руху суспільства.

3. Соціальні фантоми як носії субкультур

До явищ, що сприяють формуванню субкультур, можна віднести такі феномени, як фантоми, які описав соціолог Ж. Тощенко в книзі *«Фантоми російського суспільства»*. Під поняттям «фантоми» він розуміє «явища та процеси, які уособлюють специфічні, часом аномальні, екстравагантні форми суспільної (публічної) активності, що серйозно впливають на політичні, економічні та соціальні процеси. Носії цих форм активності мають гіпертрофовані соціальні характеристики (непомірна жага влади, необмежене бажання мати багатство, болоче прагнення слави). ... Фантомні явища, які в латентному вигляді існували завжди, в будь-яку епоху і в будь-якій державі, у період ламання засад державного та суспільного життя мають тенденцію проявляти себе як значне соціальне явище, що надає дуже відчутний вплив на процеси, що відбуваються в суспільстві».

Фантомні персонажі зазвичай виникають за умов нестійких суспільних процесів, у ситуації кризи, і характеризуються такими рисами: а) особливою позицією стосовно основних чи окремих, але важливих проблем політичного життя; б) прагненням мати капітал (фінансові ресурси); в) жадобою до влади, бажанням нав'язати своє бачення

суспільних проблем і навіть здійснити спроби його реалізації; г) претензією на володіння славою – дійсною чи уявною, віртуальною чи випадковою. Як бачимо, для фантомних персонажів притаманний набір якостей, які можна успішно використати для просування масштабних проєктів щодо зміни суспільства. І хоча в самій субкультурі відсутня відбір людей, але для латентних структур управління вибір полягає в тому, щоб визначити серед авторитетів того, хто здатний за собою повести і прихильників певної субкультури, і ширші соціальні групи.

Для соціології становлять інтерес ті суспільно значущі риси офіційної та особистої діяльності фантомів, які мали деструктивний вплив на хід державного та суспільного життя. Для класифікації фантомів суспільної свідомості та їхньої поведінки вчений використовує аналіз таких основних рис, як влада, слава, багатство, які у різних комбінаціях утворюють відповідні *фантомні типи особистості* – «біси», «авантюристи», «мутанти», «нарциси», «ксенофоби» », «герострати» та «мародери».